

RURALITÁS ÉS GAZDASÁGI STRATÉGIÁK A 21. SZÁZADBAN

Szerkesztette
Jakab Albert Zsolt • Vajda András

RURALITÁS ÉS GAZDASÁGI STRATÉGIÁK A 21. SZÁZADBAN

Szerkesztette:

Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Kriza János Néprajzi Társaság

Kolozsvár

2020

Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Az erdélyi vidék jellemzői az európai integrációt követő időszakban¹

Ha a vidék átalakulásának európai történetét nézzük, akkor az az érzésünk támadhat, hogy a Nyugat esetében nagyjából 100 évvel korábban zajlottak le azok a folyamatok, melyekhez hasonlókra nálunk, a kelet-európai országokban, az utóbbi 30 évben került sor. Mindez –leszámítva a Kelet–Nyugat viszonylatában történetileg adatolható és hagyományosan fennálló „fáziseltolódást” – alapvetően a következő két okra vezethető vissza: a második világháború lezárását követő időszakban a kelet-európai országokban a hatalmi rend kiépítése és megszilárdítása érdekében folytatott harc közepette és következtében a falut egyszerre jellemezte (1) a fejlődés lassú természete és (2) a kívülről érkező hatások szerves beépülésének hiánya.²

Ennek ellenére a 20. században a kelet-európai országokban – így Romániában is – „folytatódott az »első munkától«, a földműveléstől való elszakadás” (Füzi 2009: 19),³ aminek következtében fokozatosan csökkenni kezdett a falu és a város közötti gazdasági és kulturális távolság/különbség.

Először az ország gazdaságának és társadalmi szerkezetének szocialista átalakítása hatott erőteljes átalakító erővel a romániai falusi létre, majd az elmúlt 30 évben a gazdasági és kulturális változások más formái, példának okáért a piacgazdaság, a globalizáció és az információs társadalom megjelenése voltak azok az erők, melyek átalakító erővel hatottak a falu világára, és amelyek következtében a falu–város közötti különbségek/távolságok tovább zsugorodtak.

Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozása óta elmúlt közel másfél évtizedben ezek nem csupán a kulturális különbségek elmosódását és a gazdasági gyakorlatok és a mindennapi életvezetés terén történő egységesülést jelentettek, hanem azt is, hogy a falusi környezetben élő lakosság is egyre gyakrabban és egyre nagyobb mértékben a közeli városban szervezik és élik életüket. A falu megszűnt élettérként funkcionálni (lásd Egyed 1981: 250), a falusi élet sem képzelhető már el

¹ A tanulmány a *Párhuzamos ruralitások. A vidékiség mai (lét)formái négy erdélyi kistérségben* című (K 120712) NKFIH-kutatás keretében készült.

² A 19. század végén a román – túlnyomórészt vidéken élő és agrártevékenységet folytató – társadalom modernizációját – Mihai Eminescu gondolatmenetét továbbfejlesztve – Titu Maiorescu írta le a *tartalom nélküli formák* (forme fără fond) elméletével (lásd Maiorescu 1978: 153).

³ Kiemelés az eredetiben. A szerző szerint „a földművelés szétbomlásának ez a folytatódó és egyre gyorsuló folyamata kapcsolja a huszadik századot az öt megelőző századokhoz” (Füzi 2009: 19).

a városi szolgáltatások nélkül. Ennek ellenére, hogy a falusi létternek a város felé történő erőteljes nyitása már a 20. század második felének, az erőltetett industrializáció és urbanizáció által meghatározott román társadalom esetében is jellemző volt, az utóbbi másfél évtized változásai azonban ehhez képest sokkal intenzívebbek és drasztikusabbak voltak.⁴ Ma már nemcsak a munkahely köti a vidéket a városhoz, de az egészségügyi szolgáltatásokat, az oktatást, a művelődést, kikapcsolódást és a szórakozást biztosító intézmények és szolgáltató egységek, sőt még a ruházkozást és a mindennapi élelem beszerzését biztosító üzletek is. Az utóbbi másfél évtized tehát az *önellátás* megszűnését eredményezte.

A hagyományos földművelő létformától való elszakadás következtében ugyanakkor a vidéki közösségek életében – a Jacques Barzunnak a 19. század utolsó évtizedeire vonatkoztatott szavaival élve – „a hagyományt felváltotta a kényelem” (idézi Füzi 2009: 22).⁵ A földek reprivatizációját követő évekre jellemző, a kollektivizálás előtti időszakra jellemző kézi erővel földművelés véglegesen kikopott a gyakorlatból, helyét a különböző gyomirtók és gépek vették át (lásd Vajda 2019: 40). Míg a 20. század utolsó évtizedében a szénacsínálás összes munkafázisát – a kaszálástól a szárításon, összegyűjtésen és hazaszállításon át – a legtöbb földműveléssel foglalkozó családban kézi erővel végezték, addig az utóbbi évtizedben a teljes folyamat leginkább gépi erővel zajlik. Vagyis a mezőgazdaság iparosítása, a gépek megjelenése és elterjedése a falusi kisgazdaságokban a mezőgazdasági munkák jelentős részét fölöslegessé tette, ugyanúgy, ahogy a háztartási gépek tették ezt a háztartási munka jelentős részével. Ez az átalakulás, a különböző gépek széleskörű elterjedése, jelentős munkaerőt szabadított fel, azonban a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy mindez csak részben könnyítette meg az életet, sőt gyakran újabb terheket eredményezett (lásd Füzi 2009: 22). Ezek a gépek ugyanis folyamatos javítást, gondoskodást igényelnek.⁶

A kényelemnek a hagyománnyal szemben történő térnyerése ugyanakkor újfajta fogyasztói magatartások megjelenését és a *fogyasztás vágyának* (lásd Füzi 2009: 29) felerősödését is maga után vonta. A vidéki létterben is háttérbe szorultak a természetes anyagokból, házilag, kézi erővel készült (azaz nem gyártott) eszközök és építmények, helyüket a tömegáruk vették át.

A különböző gépek megjelenése és széleskörű elterjedése nemcsak a munkaerő-igényre és a munkavégzés minőségére volt hatással, hanem a munkára fordítandó

⁴ Itt kell megjegyezni, hogy a kommunizmus időszakában a falu–város viszony sokkal szervezettebb egybefonódást jelentett. A városi lakosság jelentős része rendelkezett falusi gyökerekkel, és a mindennapi élelem beszerzése terén számos szállal kötődött a faluhoz. Tehát nemcsak a faluról a város irányába történő nyitás/elmozdulás volt jellemző, hanem ez kiegészült egy a város felől a falu irányába történő nyitással is.

⁵ Jacques Barzun *Hajnaltól alkonyig. A nyugati kultúra 500 éve* (2006) című könyvében azokat a hétköznapi szintjén 20. századnak tartott jelenségeket veszi számba, melyek valójában már a 19. század utolsó harmadában készen voltak. Erre az időszakra utalva mondja a szerző azt, hogy „ezek azok az évtizedek, amikor a hagyományt felváltotta a kényelem” (idézi Füzi 2009: 22). Vidéken a kényelmes környezet kialakulásának egyik első lépéseként a motorizáció mellett a villany bevezetését tekinthetjük (lásd Gagy 2009b, illetve 2019)

⁶ Ehhez a kérdéshez lásd Gagy József tanulmányát a kötetből.

idő mértékére is. A mezőgazdaság (és részben az állattartás) gépesítése felgyorsította az egyes munkafolyamatokat, és ezzel a föld megműveléséhez szükséges idő is számos tekintetben lerövidült. Az így felszabadult időt a vidéki lakosság esetében elsősorban három terület sajátította ki: a tévé, a kocsmá és a lokális ünnepek. Jellemző, hogy éppen a mezőgazdaság, és általában a falusi tevékenységek erőteljes motorizációjának időszakára tehető a falusi ünnepek és megemlékezések megszaporodása is.⁷ A falunap és a templombúcsú mellett elszaporodnak a különböző emlékünnepek, kortárstalálkozók, idősök napja/vasárnapja, kórustalálkozók, hagyományos fesztiválok.⁸

A földművelő életforma visszaszorulása és a háztáji gazdaság méretének összezsugorodása, a legtöbb család esetében pedig teljes eltűnése, a falusi települések agrár-jellegének fokozatos, majd egyre gyorsuló visszaszorulásának legpontosabb fokmérője. A parasztság – és ezzel együtt a hagyományos falu – gazdasági-kulturális átalakulásának/eltűnésének legbiztosabb jele. Ez a most is átalakulóban lévő világ – bár számos tekintetben már nem tekinthető sem parasztinak, sem pedig falusinak a szó klasszikus értelmében – mégsem válik urbánussá. Kérdés tehát, hogy mi az, ami ezt a vidéki világot az urbánustól leginkább megkülönbözteti? Ha nem a mezőgazdasági munka és a háztáji gazdálkodás, akkor mi tekinthető a 21. századi falu/vidék jellemző vonásának? Értelmezésünkben ezt a különbséget leginkább a *hiány* (lásd Gagyai 2005: 87) és a *kényszer* (lásd Peti–Szabó 2006: 7) fogalmával lehet megragadni.

Ugyanakkor a 20. század végére nemcsak a hagyományos gazdálkodás tűnik el végérvényesen (Füzi 2009: 21). A gazdasági változások folyamányaként a család megszűnt termelő egységként működni, átadta helyét a virtuális családnak (lásd Boreczky 2004). A nagycsalád – amelybe beletartoztak a nagyszülők mellett a testvérek és a távoli rokonság is – a munkaalkalmak helyett/mellett az ünnepek táján ül össze. A találkozások gyakorisága ugyan csökkent, de az eltöltött idő minőségi időt jelent.

A vidéki életben is teret veszítenek/eltűnnek a „természetes”,⁹ illetve feldolgozatlan élelmiszerek. A város és a falu táplálkozási szokásai közötti különbségek elsimulnak, mindkét esetben a piacról és a nagyáruházakból származó (sok esetben félkész) élelmiszerek lesznek jellemzőek. A különbségek elsimulásának folyamata azonban sokkal összetettebb folyamatot takar. A kommunizmus időszakában, illetve az 1990-es évek elején is falusi gyökerekkel rendelkező városi lakosság rendszeresen „haza járt” beszerezni az alapélelmiszerek (pl. zöldség, disznóhús) jelentős részét. Ugyanakkor a ráció bevezetése idején a falusi lakosság bizonyos élelmiszer-

⁷ Ugyan más összefüggésben, de a 20. századi ünnepi megemlékezések alkalmainak, helyeinek és specialistáinak számbavételét Jakab Albert Zsolt végezte el (lásd Jakab 2017). A vidéki emlékünnepekhez lásd még Pozsony 2006: 262–280, 2015: 235–264.

⁸ Ehhez lásd Jakab Albert Zsolt *Emlékállítás és (meg)emlékezési gyakorlatok vidéken a poszt-szocialista időszakban* című előadását (*Párhuzamos ruralitások. A vidékiség formái Erdélyben – a KJNT vándorkonferenciája*, Gernyeszeg, 2018. szeptember 21.)

⁹ A hagyományos zöldség- és gabonafajtákat például különböző laboratóriumokban kifejlesztett, génmódosított fajok váltják fel.

cikkek (kenyér) vásárlásától el volt zárva, mások esetében (hentesáru, vaj stb.) pedig – a sorbaállítás intézményének és a klienteláris rendszerek működésének köszönhetően – korlátott volt a hozzáférése.

A földművelés egyre inkább a társadalom életének háttérében zajlik (Füzi 2009: 19). Ez nemcsak az társadalom egészének esetében igaz, hanem a szűkebb falusi környezetre is. Ezért van az, hogy – bár a falusi lakosság számottevő része még mindig földműveléssel és állattartással foglalkozik (vagy ezzel is foglalkozik) – a falu képn, de az egyes családok mindennapi életén sem látszanak az agrár-életmód jellegzetes vonásai.

Erre a megváltozott vidéki környezetre egyszerre ellentétes erők hatnak: miközben a vidéken élő lakosság egyik oldalon egyre gyorsuló ütemben próbál elszakadni agrár múltjától, és a mindennapok szervezésében megszabadulni a paraszti életformára jellemző épített környezettől, gazdasági és kulturális rutinoktól (lásd Vajda 2019), a másik oldalon minduntalan felszínre törnek, aktivizálódnak olyan rutinok és mentalitásformák, melyek ebből az elfelejteni/meghaladni kívánt életformából eredeztethetőek. Ezeket, a múltból, a népi kultúrából származó hiedelemalapú világmagyarázatokat, és az ebből adódó üzemzavarokat és szüneteket, „mint a túlságosan gyors mintakövetés útjába kerülő göröngyöket vagy megállókat” nevezi Hermann Bausinger regresszióknak (lásd Bausinger 1995: 44).¹⁰ Ugyanakkor – egyfajta *kompensációs gyakorlatként* (Marquard 2001) – sor kerül az elfelejtett hagyományok felkutatására és újjáélesztésére (Vajda 2016, Keszeg 2018a: 33–38). A vidék egy másik jellegzetes vonása tehát a *kötődés az előzményekhez* (lásd Füzi 2009: 19).

A parasztkontinens (Gagyí szerk. 1999: 29), melynek helyszíne a falu, végleg elsüllyedt, és ami a helyén maradt, az szigetek és zátonyok sokfélesége és sokasága, egy olyan struktúra, melyben a változás bizonyos szinteket/területeket gyökeresen átalakított, míg másokat érintetlenül hagyott. Vagyis az átalakulás során „változatok sokasága” termelődött, és „ezek az átmeneti formák igen szívósak bizonyulnak” (Gagyí 2009a: 145). Mindazonáltal a vidéki környezetben bizonyos – a hagyományos faluhoz és a parasztsághoz erősen kötődő – magatartásformák nemcsak megőrződnek, hanem újra is termelődnek.

A mai falu csak részben táplálkozik ennek az egykori, de mára elsüllyedt világnak az emlékeiből. A 21. századra a vidéki közösségek esetében is a globalizációs és modernizációs folyamatok, illetve az információs és kommunikációs technológia, valamint az okos eszközök széleskörű elterjedése határozzák meg a mindennapi rutinokat, a (gazdasági) élet szervezése során érvényesülő gyakorlatokat és stratégiákat. Azt is mondhatnánk, hogy egyfajta modernizációs kényszer, a fejlődés és az átalakulás) kényszere és az átalakulásra képtelen tömegek (még ha ez utóbbiak száma egyre inkább zsugorodik a 21. századi falu életében egyszerre vannak jelen, ezeknek az egymásnak feszülő, ellentétes irányba ható erőknek és ideológiáknak az együttes jelenléte jellemzi a 21. századi romániai/erdélyi/magyar vidéket.

¹⁰ A kérdéshez lásd még a kötetben Gagyi József tanulmányát.

Mindezek kikezdték a közösségek szerveződésének korábban érvényben lévő modelljeit, a hagyomány pozíciójának megingását, a közösségek életben betöltött szerepének nagymértékű megváltoztatását eredményezték.

Míg a hagyományos falusi társadalomban az egyén élete a közösség szeme előtt, a közösség jóváhagyásával zajlott, addig mára elolvadt a hagyomány életszervező és életútmodelleket termelő ereje. A hagyományos faluban alkalmanként (leginkább rituális keretek között) sor kerül arra, hogy a falu szembenézzen a maga erkölcsével, felvállalja tetteit. A hagyomány mint normatív keret számos olyan kontextust teremtett/tartott fenn, ahol a normaszegés, az erkölcsi kisiklások exkommunikálásra kerülhettek. Ezeknek a rítusoknak, mint a helyi társadalom szelepeinek az volt a célja, hogy megszűnjenek a belső feszültségek és helyreálljon a társadalom rendje.¹¹ A 21. századi falu esetében azonban ezek a rítusok, a közösségben megesett normaszegéseknek ez a fajta kibeszélése már nem lehetséges. Leginkább azért, mert egyrészt megszűntek a hagyományos közösségek, másrészt azért, mert már nincsenek érvényben azok a közösségi normák és nem működik az a fajta közvélemény, mely ezeket a rítusokat működtette.¹² Kissé sarkítva úgy is fogalmazhatnánk, hogy a közvélemény normatív szerepét végleg átvette a hatósági szabályozás.

A vidék 21. századi átalakulását tekintve azonban egy a fent vázolttal ellentétes folyamat is érvényesült. A mai vidéki létformák kialakulását ugyanis nem csupán az elmúlt negyedszázad során felerősödő külső erők határozták meg. Az átalakulás gyökerei magában a hagyományos, falusi társadalomban is tetten érhetőek. Vagyis a vidéken ma tapasztalható magatartásminták nem mind a városból/a falun kívülről származnak. Azt is mondhatnánk, hogy a ma ismert vidék a 20. század elején, de leginkább az utolsó harmadában formálódott. Legalábbis ekkor esett szét a hagyományos világkép, és a falusi közösségekben már ekkor megjelentek azok az életmodellek és magatartásformák, illetve az a technikai/gépi környezet (például a traktor és a személygépkocsi, hogy az életmódváltás szempontjából csak a legfontosabbakat említsük), melyeknek széleskörű elterjedésére az utóbbi 20 évben került sor. Vagyis vidéken még hangsúlyosabban, és még hosszabb ideig (egészen a 2000-es évek végéig) igaz Füzi Lászlónak a 20. századra vonatkozó állítása, mely szerint „ez a század a maga technikai világát az elvárható szinten nem tudta »széttéríteni« a világban [...], hanem új kizárásokat hoz létre” (Füzi 2009: 30).¹³ Ezzel magyarázható, hogy a 2000-es évek első felében a megváltozott gazdasági, kulturális és technikai környezet kihívásaihoz igazodó, a hagyományos életformát elhagyó romániai

¹¹ Ilyen volt például az erdélyi Mezőségen a hegybekiáltás évszázó rítusa, melynek során „a falu fiataljai két csoportra oszolva a falu két oldalán magasodó dombra mentek, ahonnan rögtönzött rituális párbeszéd formájában egymásnak kikiabálták az eltelt év deviáns eseményeit [...]. A szokás iratlan szabálya volt, hogy senkinek nem volt szabad megsértődnie, megharagudnia. A fiatalok a közvéleményt képviselték.” (Keszeg 2018b: 91.)

¹² Természetesen meg kell említenünk, hogy a paraszti erkölcs és az ezt felügyelő közvélemény egységének, közösségi és kötelező jellegének megroppanására már korábban sor került. A városi iskolát járt, városi környezetben megfordult fiatalok már az 1950-es években „lenézéssel beszéltek anyáik szokásairól” (Nagy 1989: 283).

¹³ Kiemelés az eredetiben.

(erdélyi magyar) falusi lakosság még a 20. századból lépett az Európai Unióhoz való csatlakozás útjára, az Európai Unió egész területére kiterjedő szabad közlekedésnek és munkavállalás lehetőségének megjelenésével, a mezőgazdálkodásra és az állattenyésztésre vonatkozó EU-s normák és jogszabályok érvénybe lépésével azonban már a 21. században találta magát.

A kötetről • A fent vázolt folyamatoknak és léthelyzeteknek az ismeretében 2019. október 11–12-én Nagyváradban *Ruralitás és gazdasági stratégiák a 21. században – a KJNT vándorkonferenciája* címmel tudományos tanácskozást szerveztünk.¹⁴ Szakmai fórumunk a Társaság vándorkonferenciáinak tematikáját folytatta, egészítette ki. A kulturális gyakorlatok és reprezentációk (Ilyés–Jakab szerk. 2013), a helyi örökség használatának és megjelenítésének kérdése (Jakab–Vajda szerk. 2016), ezeknek a reprezentációknak és hagyománykonstrukcióknak az őrzését, termelését és megjelenítését egyaránt kiszolgáló és felügyelő archívumok (Jakab–Vajda szerk. 2017), a néprajzi örökség paradigmáinak, társadalmi, kulturális valamint mediális kontextusainak vizsgálata (Jakab–Vajda szerk. 2018) után a vidék fogalmának és a vidéki környezet átalakulásának napjainkban zajló, tehát nagyonis időszzerű kérdésköre kapcsán (Jakab–Vajda szerk. 2019) biztosítottunk szakmai keretet a tapasztalatcserére.

A 2019-es konferencia így a 2018-ban megrendezett *Párhuzamos ruralitások. A vidékiség formái Erdélyben – a KJNT vándorkonferenciája* (Gernyeszeg, 2018. szeptember 21.) című szakmai tanácskozás folytatásának is tekinthető. Akkor a konferencia előadásai a változó ruralitások három dimenziójára kívánt fókuszálni: (1) kulturális dimenzió (identitás, hagyományőrzés hagyománytalanítás, örökségesítés, globalizálódás), (2) társadalmi dimenzió (átalakult kapcsolatrendszerek, népségmozgások, új kapcsolatkeresési stratégiák, valamint új – esetenként virtuális – közösségformák), (3) gazdasági dimenzió (vidéki gazdálkodás átalakulása, projektalapú fejlesztések, modernizáció, gazdasági migráció, egyéb egyéni és közösségi stratégiák).

Ezúttal (2019-ben) arra próbáltunk válaszokat keresni, hogy mi lesz a klasszikus értelemben vett hagyománnyal, illetve mi számít hagyománynak a transzlokális és a transznacionális hálózatokra épülő életvezetés korában? Mit jelent a hagyomány és a mindennapi életvezetés, a fokozott transzfrontális migráció és a változó mediális környezetekben való jelenlét korában? Milyen társadalmi és gazdasági kö-

¹⁴ A konferencia a *Párhuzamos ruralitások. A vidékiség mai (lét)formái négy erdélyi kistérségben* című (K 120712) NKFIH-kutatás keretében került megrendezésre. A konferenciát az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézete, a Kriza János Néprajzi Társaság és a Sapientia EMTE Marosvásárhelyi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszéke és a Szatmár Megyei Múzeum szervezte. A konferencia szervezőbizottságát Jakab Albert Zsolt, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke, Szilágyi Levente, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos munkatársa és Vajda András, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, adjunktusa alkotta. Támogatók: Nagyvárad Polgármesteri Hivatala, Magyar Tudományos Akadémia és Bethlen Gábor Alap.

vetkezményekkel jár a hagyomány változása a közösségek szintjén? Hogyan befolyásolja az etnikai együttműködés helyzetét?

A konferencia az alábbi témaköröket érintette:

1. Az átalakult gazdasági szerkezet és a hagyomány viszonya;
2. A környezettudatos gazdálkodás, a fenntartható gazdasági stratégiák kérdésköre;
3. Az átalakult egyéni magatartások, életvezetési stratégiák vizsgálata (pl. párválasztási gyakorlatok, migráció);
4. A lokális életvilágok technikai környezetének átalakulásának és a mindennapokra gyakorolt hatásának vizsgálata;
5. Az új/változó mediális környezeteknek a mindennapokra gyakorolt hatásának feltárása;
6. Az identitásdiskurzusok és -stratégiák vizsgálata a múltértelmezés és a térhasználat kontextusában;
7. A vallás szerepének vizsgálata a társadalmi változásokban.

A tanulmánykötet a konferencián elhangzott előadásokból közöl válogatást. Balogh Balázs és Fülemüle Ágnes kötetet nyitó – elméleti igényű – tanulmányukban a (kalotaszegi) hagyományörzés mai módozatait vizsgálják. A tanulmány első felében a szerzőpáros a hagyományörzés mibenlétével és formáival kapcsolatos általánosabb kérdésfelvetéseket fogalmaz meg, és felvázolja azokat az összefüggéseket, folyamatokat, amelyek új fogalmak, tartalmak és gyakorlatok kialakulásához vezetnek. Az elemzés második felében pedig egy reprezentatív erdélyi táj, Kalotaszeg példáján keresztül mutatják be az egyes jelenségeket, és főbb vonulatokat.

Gagy József tanulmánya modernizáció egy kijelölt területének, a motorizációnak az elterjedésével kapcsolatos folyamatokat mutatja be, valamint azt, ahogyan – mintegy ezzel a folyamattal párhuzamosan – „megtörténik ennek a motorizációnak az adott társadalmi környezetbe való beillesztése, elfogadása- értelmezése és működtetése.” A szerző szerint a motorizáció elterjedésére a vidéki környezetben élő közösségek két fő stratégiával válaszoltak, ezek a familiarizáció („használat egyéni formáinak kialakítása”) és a regresszió („mint a technika csődje, a megzavart, szétört technikai folyamat”).

Szilágyi Levente két sváb település – Mezőfény és Mezőpetri – ma is működő mezőgazdasági társulásainak példáján keresztül azt vizsgálja, hogy miként maradhatott fenn napjainkig a szövetkezeti mezőgazdasági forma, melyek voltak azok a tényezők, amelyek ezt lehetővé tették. Kitér arra is, hogy az elmúlt három évtizedben hogyan alakították ezek a lokális gazdaságot és társadalmat.

Szabó Á. Töhötöm egy erdélyi, magyar ajkú roma közösség, gazdasági és társadalmi értelemben sikeresnek számító családjainak mobilitási és migrációs gyakorlataira kérdez rá, bemutatva ennek helyi és nem helyi kontextusait kitérve az etnicitás és a társadalmi osztály bonyolult és dinamikus változó kapcsolatára is.

Nagy Zsolt tanulmánya a Maros megyében található Udvarfalva virágtermesztőinek gazdasági stratégiáit elemzi. A szerző a tanulmány első részében az udvarfalvi virágtermesztés előzményeit, korai változatait valamint a kommunizmus idősza-

kára jellemző gazdasági, társadalmi, kulturális folyamatokat mutatja be. Az elemzés második része – egy konkrét család példáján keresztül – a virágtermesztés és -kereskedelem 21. századi stratégiákat és gyakorlatokat írja le.

A Tőkés Gyöngyvér és Vajda András szerzőpáros által jegyzett tanulmány a Maros megyében élő időszerű digitális médiahasználatának és az újmédián alapuló kommunikációs gyakorlatainak vizsgálatára vállalkozik. A tanulmány első része a digitális média társadalmi beágyazódásának és a mindennapi életbe való integrációjának folyamatát, továbbá a digitális médiáról való tudás és a felhasználáshoz szükséges képességek megszerzésének sajátosságait járja körül, a második rész pedig a Maros megyei idős emberek digitális médiahasználatának mindennapi gyakorlatát mutatja be.

Kurucz Réka a magyarországi Villány-Siklói borvidék nyugati részén található Túrony és Hegyszentmárton szőlőhegyeink néprajzi változásvizsgálatára vállalkozik. A tanulmány a háztáji kisparcellák gazdasági szerepének átalakulását és a hozzá kapcsolódó gazdasági stratégiák változását követi nyomon a rendszerváltástól napjainkig.

Lajos Veronika és Nemes Gusztáv közös tanulmánya a budapesti értelmiségiek által „létrehozott”, megkonstruált Káli-medence kapcsán vizsgálja meg azt, hogy „az imaginárius tájként értelmezett Káli-medence mint régió milyen hatást gyakorol a földrajzi térre, vagyis az épített és természeti környezetre, illetve a medencében élő és jelenlévő lakosságra.” A szerzőpáros a Káli-medencébe költözés három fázisát mutatja be, kitérve a mesterséges környezet jellemzőire; valamint azt a változásfolyamatot elemzi, amely a Káli-medencében „az első kiköltöző városiak megjelenésétől napjainkig végbement”.

Balatonyi Judit tanulmánya a változó, átalakuló, klasszikus értelemben vett hagyományok, megváltozott szerepű hagyományok régi-új elméleti megközelítéseire kérdez rá. Az elemzés első része a lakodalommal kapcsolatos hagyományok klasszikus néprajzi megközelítéseit veszi számba, majd ezt követi a lakodalmi hagyományok kortárs, megváltozott szerepeinek bemutatása

Pál Emese tanulmánya egy kortárs emlékünnepe, a szentegyházi Őszi hadjárat szerkezetét elemzi. A Szentegyháza város határában 2006 óta rendszeresen megrendezésre kerülő, az 1848–49-es történelmi eseményeket felelevenítő háromnapos, szokáselemekben és szimbólumokban gazdag rendezvény menetének bemutatása során a szerző arra keresi a választ, hogy milyen szerepet tölt be a rendezvény a helyi közösség életében.

Szakirodalom

Bausinger, Hermann

1995 *Népi kultúra a technika korszakában*. Osiris – Századvég Kiadó, Budapest.

Barzun, Jacques

2006 (2000) *Hajnaltól alkonyig. A nyugati kultúra 500 éve*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Boreczky Ágnes

2004 *A szimbolikus család. Az értelmezés idejének és terének kiterjesztése*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Egyed Ákos

1981 *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben, 1848–1914*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Füzi László

2009 Mozgások, fejlődések, ütközések, átalakulások a huszadik században. *Forrás. Szépirodalmi, szociográfiai és művészeti folyóirat* 41. (7–8, július–augusztus) 16–34.

Gagy József

2005 Kötelesség és igazság – a mai vidéki élet kulturális, erkölcsi dimenzióiról. *Magyar Kisebbség* 9. (3–4; 36–37) 78–93.

2009a *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely.

2009b Modernizáció és motorizáció folyamata. Önjáró gép: önjáró életmód. In: Gagyi József – Pletl Rita – Ungvári Zrínyi Ildikó – Ungvári Zrínyi Imre – Varga Attila: *A társadalmi változások kommunikációs univerzuma*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 21–45.

2019 *Régi ember új világban. Sztrátya Domokos életútja*. (Dissertationes Ethnographicae Transylvaniae.) L'Harmattan – Kriza János Néprajzi Társaság, Budapest–Kolozsvár.

Gagy József (szerk.)

1999 *Ismerős terepen. Válogatás csíkszeredai antropológiai írásokból*. (Helyzet Könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Jakab Albert Zsolt

2017 Homo memor. A 19–20. századi (lokális) emlékezőskultúra szerkezete. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Aranyhíd. Tanulmányok Keszeg Vilmos tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 401–418.

Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.)

2016 *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

2017 *Örökség, archívum és reprezentáció*. (Kriza Könyvek, 40.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

- 2018 *A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció, használat, értelmezés.* (Kriza Könyvek, 43.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- 2019 *Változó ruralitások. A vidékiség mai formái.* (Kriza Könyvek, 45.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Keszeg Vilmos
- 2018a Keresztútban a népi kultúra: interpretációs és kontextualizáló kísérletek. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció – használat – értelmezés.* (Kriza Könyvek, 43.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 29–77.
- 2018b *A beszélés antropológiája. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 9.) Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár.
- Maioreescu, Titu
- 1978 [1866] În contra direcției de astăzi în cultura română, In: Rădulescu-Dulgheru, Georgeta – Filimon, Domnica (red.): *Opere.* Vol. 1. Editura Minerva, București, 143–154.
- Marquard, Odo
- 2001 A sors vége? Néhány észrevétel annak megkerüléséről, ami fölött nincs hatalmunk. In: *Uő: Az egyetemes történelem és más mesék.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 51–74.
- Nagy Olga
- 1989 *A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- Peti Lehel – Szabó Á. Töhötöm
- 2006 Az átmenet válságtünetei: individuális és közösségi társadalmak. Előszó helyett. In: *Uők (szerk.): Agrárörökség és specializáció a Kis-Küküllő mentén.* Nis Kiadó, Kolozsvár, 7–16.
- Pozsony Ferenc
- 2006 *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi jegyzetek, 1.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- 2015 *Háromszéki ünnepek. Dolgozatok háromszéki népszokásokról.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Vajda András
- 2016 Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben.* (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 21–58.
- 2019 *Változó létformák vidéken. Egy Maros menti falu gazdasági-kulturális szerkezetének átalakulása.* (Dissertationes Ethnographicae Transylvanicae.) L'Harmattan – Kriza János Néprajzi Társaság, Budapest–Kolozsvár.

Caracteristicile ruralului transilvănean în perioada de după integrarea europeană

Satul de astăzi nu corespunde decât parțial acelei entități pe care o cunoscusem într-o lume ce a apus, și din care au rămas doar amintiri. În secolul XXI și în cazul comunităților rurale rutina, practicile și strategiile vieții economice sunt determinate de procesele de modernizare și globalizare, de tehnologia de informare și comunicare, respectiv de răspândirea vastă a dispozitivelor digitale. Am putea spune că în viața satului secolului al XXI-lea este prezentă în același timp o anumită constrângere de modernizare (constrângerea dezvoltării și schimbării) dar și o prezență a maselor incapabile de schimbare (chiar dacă numărul acestora este în continuă scădere), iar conviețuirea și confruntarea acestor două forțe și ideologii opoziționale caracterizează spațiul rural maghiar/transilvănean din România în secolul XXI. Toate acestea au determinat erodarea modelelor comunitare anterioare și au rezultat clătinarea poziției tradiției, respectiv o schimbare majoră a rolului ei în viața comunităților.

Characteristics of the Transylvanian Rural Area after the European Integration

The village today is only partially what we used to know of in the past, our previous image was rooted in a sinking world, nothing but memories. In the 21st century even in rural communities the daily routine, the practices and strategies of economic life are determined by the processes of modernization and globalization, the informational and communicational technologies, respectively the wide spreading of digital devices. We could say that in the life of the 21st century village we can see in the same time a kind of constraint of modernization (the constraint of evolution and change) and the presence of the masses incapable of changing (even if their number is continuously decreasing), and the coexistence and confrontation of these two opposite forces and ideologies characterizes the Hungarian/Transylvanian rural space from Romania in the 21st century. All these have started the degradation of the previous patterns of communities, resulting the falter of the position of tradition and a major change in the role it plays in the life of the communities.

A 21. századra a nagy társadalmi-politikai változások a hagyomány pozíciójának megingását, nagymértékű megváltoztatását eredményezték. Mindezek kikezdték a közösségek szerveződésének korábban érvényben lévő modelljeit. A hagyomány és a hagyományt fenntartó közösségi keret folyamatos változásban van: a 21. századra a rurális térségekben a mindennapi életet is globalizációs és modernizációs folyamatok, illetve az információs és kommunikációs eszközök széleskörű elterjedése határozzák meg.

Mi lesz a klasszikus értelemben vett hagyománnyal, illetve mi számít hagyománynak a transzlokális és a transznacionális hálózatokra épülő életvezetés korában? Mit jelent a hagyomány és a mindennapi életvezetés, a fokozott transzfrontális migráció és a változó mediális környezetekben való jelenlét korában? Milyen társadalmi és gazdasági következményekkel jár a hagyomány változása a közösségek szintjén? Hogyan befolyásolja az etnikai együttműködés helyzeteket?

ISBN 978-606-9015-15-5

9 786069 015155